

SAHAFLAR VE SAHAFLAR ÇARŞISINA DAİR

Yeliz Okay

Sahaf kelimesi, sözlüklerde kitap alıp satan kimse olarak tanımlanır. Kelime, Arapça olup yazılışı “sahhaf”tır. Ancak son zamanlarda “sahaf” şeklinde yazılıp söylenmektedir.¹ Bununla beraber sahaf kitap alıp satmaktan öte kitaba meftun olan kişidir. Tıpkı saatlerini, günlerini sahafların dağınık, eski kitap kokan havasını teneffüs ederek geçiren ve en iyi dostları sahaflar olan insanlar gibi. Sahaf dükkanı sıradan bir alış-verişin vuku bulduğu bir dükkandan çok bir kitabın izini sürme serüveninin, bir kitabın kapağında geçmişe dokunma tutkusunun hissedildiği kaçış mekanlarıdır. Sahaf dükkanı başka dünyalara yolculuğun başladığı sessiz bir limandır. Sahafa konuk olmak kimi zaman bir sahaf kedisinin özel alanına girme halinden içten içe keyif alma halidir.

Sahaflar ile ilgili kaleme alınmış birçok hatıradan sahaf ve müdaviminin ilişkisinde hakim duygunun karşılıklı gönül bağı ve hatır olduğunu sezilir. Sahaflar Çarşısı'nda bir kitabın kimin işine yarayacağını bilen esnafın kitabı elinin altında tutarak asıl sahibine vermek üzere saklaması ya da elindeki kitapları bir araştırmacının çalışması için karşılıksız hem de kendi dükkançesinde hizmetine sunması bu gönül bağının önemli işaretleridir. Sahaflarla ilgili bilgiler ve anılar artık içinde bulunduğumuz yüzyılda geçmiş zaman olur ki kavlındendir. Çünkü günümüzde sahafların yani kitaba değer biçebilen, meraklısına yol gösteren, kitabın özetini yapan, bulunabileceği yeri söyleyebilen, meraklısına aradığı kitabı bulan, hangi kitapla kimin ilgilendiğini bilen değerli bir yardımcı diğer deyişle bibliyografların² yerini her çeşit kitabı alıp satabilen kitapçılar aldı. Eski, nadir, mevcudu kalmamış olana rağbetin postmodern çağda tükenişiyle beraber sahaflar ve sahaflara dair haller, kavramlar ve mekanlar adeta nostaljik bir anlam ifade eder oldu.

¹ Ömer Faruk Yılmaz, *Tarih Boyunca Sahaflık ve İstanbul Sahaflar Çarşısı*, Sahaflar Derneği Yayını, İstanbul, 2005, s. 11.

² Yılmaz, a.g.e.

Beyazıd Camii'nin kıyısından işportacıların ve kaosun ortasından sessizliğe vuslatı yaşamak adına kaçarcasına bir adım atıldığında Sahaflar Çarşısı'nın girişine ulaşılır. Eskiye dair izleri aramak için yapılan her eylem bir hüsrana karşılıktır artık. Ortada İbrahim Müteferrika'nın büstü ve bahçenin etrafını saran çitler göçüp giden eskiye dair her şeyin kabrini ziyaret etmek gibidir.

Geçmişten günümüze sahafların ve sahaf kitabının tarihine ilişkin bilgiler sınırlı olmakla birlikte seyahatnameler ve hatıratlar bu konuya dair önemli kaynaklardır. Seyahatnamesinde Evliya Çelebi 17. yüzyılda esnafı sahhafanı; “50 dükkan, 300 neferat. Bunlar ulema nezdinde ulemaya hizmet eden olarak Kazasker Alayı'nda ulema giysileri ile resmi geçide katılırlardı. Tahtırevanlar üzere bulunan dükkanlarında binlerce kitapları bulunur. Pirleri Abdullah Yetimi'dir. Selman Farisi'den el almıştır. Zira ayak sahafı da çoktur.” diye anlatır.³ Evliya Çelebi 60 dükkan 200 kişiden oluşan ve ilkinden farklı olarak dinsel nitelikli kitapların dışında ve halka yönelik kitaplar satan ve “bohçacı” diye tabir edilen gezici sahaf esnafından da bahseder.⁴ Bohçacı ya da seyyar sahaf denen bu sahaflar, ciltçi, kağıtçı, mürekkep imalatçıları ile beraber anılan ve büyük olasılıkla seyyahların hatıralarında bahsettikleri sadece tefrika hikaye ve masalları cilt cilt satan halk kitapçılarıdır.

Sahaflık mesleği ve geleneği ile ilgili Osmanlı dönemine ait yazılı kaynaklar olmamakla beraber basım tarihinin 1285-1290 (1869-1874) arasında olduğu tahmin edilen *Letaiif-i Esnaf* adlı kitapçıkta nükteli bir dille sahaflardan, geleneklerinden ve alıp sattıkları kitapların neler olduğundan söz edildiği bilinmektedir. Kitapçıkta dönemin sahaflarından olan Molla Şahap ve Hikmet Efendi'nin adı geçer. Eserin bu kişilere hitaben kaleme alınmış olduğu görüşü de hakimdir.⁵ Osmanlı döneminde sahaflara dair bilgilere seyyahların detaylı olmasa da hatıratlarında değindiklerini görmek mümkündür. Bu seyyahlardan biri Pietro Della Vallè'dir (1586-1652). Valle seyahatnamesinin birinci cildinde yer alan 4 Eylül 1615 tarihli mektubunda İstanbul'da yapmış olduğu kitap alışverişini anlatmaktadır. Arapça dilbilgisi kitapları (Mirkat, Mirat, İzzi, Maksud, Bina Emselesi, Siga Emselesi) aldığını ve Kamus'u sahaflarda aradığını ve sahafların söylediklerine göre bütün İstanbul'da bu sözlüğün dört adetten fazla bulunmadığını belirten Valle kitapların fiyatları konusunda da bilgiler vermiş ve Kamus'un, “Türk Kitapçılarında genellikle nadir görülen, düzgün bir nüshasını iyi bir fiyata, yirmibeş altına satın alabileceğini” yazmıştır. Valle'nin aldığı kitaplar 19. yüzyılın sonlarına kadar Osmanlı sahaflarında en çok satılan kitaplara örnek de teşkil etmektedir.

³ *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, 1. Kitap, Topkapı Sarayı Bağdat 304 Yazmasının Transkripsiyonu- Dizini, Haz. Orhan Şaik Gökyay, 1. baskı, İstanbul, 1996, s. 225-291.

⁴ Robert Mantran, *17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi*, II. Cilt, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1990, s. 97.

⁵ Ömer Faruk Yılmaz, *Tarih Boyunca Sahaflık ve İstanbul Sahaflar Çarşısı*, Sahaflar Derneği Yayını, İstanbul, 2005, s. 46.

UYGARLIK-ŞEHİR TARİHİ

İstanbul sahafları hakkında bilgi edindiğimiz bir diğer seyyah ise Antoine Galand (1646-1715)'dir. Galand'ın sahaflara dair seyahat notlarında aldığı kitapların isimleri, fiyatları ve sahafların kitaplara ulaşması konusundaki yardımları ve seyyah sahaflar hakkında bilgiler yer alır. Bunun dışında sık sık sahaf dükkanına gitmesi nedeniyle sahaflar şeyhi ile yakın ilişki kurduğunu ve sahaflar şeyhinin bizzat kitap ve minyatürleri kendisi için ayırdığını anlatır. Galand seyahat notlarında Türklerin hikaye ve masallarının çokluğu karşısında hayrete düşmüş olduğunu ve bu hikaye masalların ciltler halinde Bedesten'de dört, beş akçe karşılığında kiraya veren dükkanlar bulunduğunu ve sadece bu işi yaptıklarını yazar.⁶ Yahya Erdem'e göre uzun kış gecelerinde ve Ramazan aylarında bu kitapçıların müşterisi artmaktadır. Çünkü Türkler bu mevsimde masalları dinlemek üzere aralarında toplanırlar. Bu tefrika roman geleneği, halk hikayeciliği ve halk kitapçılığı şeklinde yüzyılın başına kadar sürmüştür. Bazı Oryantalist seyyahların notlarında ise sahafların kendilerine "gavur" oldukları için kötü davranıp, başlarından savdıklarına dair bilgiler verdikleri görülürken diğer seyyahlarca elyazması kitap dükkanlarına gitmenin Hıristiyanlar için tehlikeli olduğu konusunda uyarıldıklarını hatta kitapçıların kendilerine kitap satmaları durumunda mukaddesata saygısızlık etmiş olacaklarını düşündüklerini ve bu nedenle kötü davrandıklarını da yazmışlardır. Seyyahlara ve yabancılara kitap satışının giderek artması 18. yüzyılın ilk çeyreğinde İstanbul sahaflarının yurtdışına kitap çıkartmalarının yasaklanması ile sonuçlanmıştır.⁷

⁶ Yahya Erdem, "Sahaflar ve Seyyahlar: Osmanlı'da Kitapçılık", *Osmanlı*, 11. Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, s. 720-721.

⁷ Erdem, a.g.e.

Bir diğey seyyah Charles White'ın yazdıkları Sahaflar Çarşısı, kağıt pazarı, Osmanlı kitapçıları ve kitap severlerle ilgili verdikleri bilgiler açısından dikkati çeker. 1844 yılının sahafları hakkında gözlemlerini ve bu konuda Ahmet Vefik Paşadan yardım gördüğünü anlaşılan White, sahaflar Loncası'nın katı kurallara bağılı olduğundan şehrin ve diğey şehirlerin entelektüelleri ile sürekli ilişki halinde olduklarını ve bu nedenle saygın ve etkili esnaf sınıfından sayıldıklarını belirtir. Halk arasında sahafların elinin sıkı olduğunun bilindiğini ve eli sıkı birisi için "sahafdan da beter" dendiğini yazan White, Kitap Loncası üyelerinin daha çok akrabalarından oluştuğunu, sahaflığın adeta nesilden nesle geçen bir zanaat olduğunu belirtir ki bu durum yüzyılımız içinde geçerlidir.

Kitap çoğaltanların cennetin yedinci katında oturacaklarına ve matbaa makinelerinin zakkum ağacından yapıldığına inanıldığını da ifade eden White, Kuran-ı Kerim dışında tüm kitapların yabancılara satılabildiğini hatta mevcudu kalmayanlarını Beyoğlu'ndan temin ettiklerini de yazar. Sahafların dükkançelerinin çarşının en vasat düzensiz ve küçük dükkanları olduklarını, minderlerin üzerinde rahatsız bir biçimde oturduklarını ancak müşterilerini rahatsız etmediklerini, sessiz olduklarını anlatır. Sahaflar şeyhinden de söz eden White, onun loncanın en yaşlı ve saygın kişisi olduğunu, yardımcılarının bulunduğunu tüm alış-veriş ve dükkan kiralarını toplama işlerinin şeyh ve ihtiyar heyetince yürütüldüğünü olağanüstü durumların ise genel kurula getirildiğini belirtir.⁸ Ayrıca bu şeyh ve ihtiyar heyeti sahaflık mesleğine girmek isteyen adayı hem bilgi hem de ahlak açısından değerlendirmek için sınav yapmakla da sorumlu kişi ve kişilerdir.⁹

Sahaflar Şeyhi ve ihtiyar heyetinden oluşan Sahaflar Loncası'nın ahlaki esaslara dayalı kuralları vardı. Terekelerden gelen kitaplar sahaflar şeyhinin dükkanına getirilir ve onun gözetiminde sahaflar arasında yetişmiş tellallar tarafından mezat yapılırdı. Us-taların ya da yaşlı esnafın pey sürdüğü bir esere genç esnaf pey süremezdi. Lonca kuralları gereğince hali vakti yerinde olmayan esnafa yardım edilir, müşteri yollanırdı.¹⁰

Dolaba benzeyen Sahaf dükkanlarına küçüklüklerini ifade etmek için dükkançe denilirdi.¹¹ Tıpkı sahafların müdavimlerinden olan İbnülemin'in de konuk olduğu Münif Fehim'e ait tablodaki gibi tahta tabanlarında bağdaş kurup oturmak için kilim ya da pösteği serili, kitapların üst üste dizili olduğu, rafsız, kitapların sırtlarından değil alt kenarlarından tanındığı dükkanlardı.

Sahafların tek tük dükkanlardan bir araya gelerek topluca bir çarşıya dahil olmaları 1460'lı yıllarda Kapalıçarşı'nın inşa edilmesi ve bu çarşıda sahaflara da yer ayrılmasıyla olmuştur. Bugün Kapalıçarşı'nın bu bölümü halıcılar esnafı tarafından kullanılmakta-

⁸ Erdem, a.g.e.

⁹ Arslan Kaynaradağ, "Sahaflar Çarşısı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt: 6, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1994, s. 407.

¹⁰ Kaynaradağ, a.g.e.

¹¹ Kaynaradağ, a.g.e.

UYGARLIK-ŞEHİR TARİHİ

dır. Sahaflar Çarşısı'nın yeri konusunda iki büyük felaket belirleyici olmuştur. Bunlardan biri 1894 depremi olup bunun sonucunda Kapalıçarşı'nın Sahaflar Çarşısı olarak anılan kısmının tamamen hasar görmesiyle sahaflar, hakkaklar ve fesçiler tarafından kullanılan ama zamanla terk ettikleri dükkanlara yerleşmişlerdir. Sahafların çoğunluğunu oluşturmasına rağmen çarşı Hakkaklar Çarşısı olarak bilinmektedir. Sahaflar Çarşısı'nın başına gelen ikinci felaket ise 1950 yılında çıkan yangındır. Yangında neredeyse tüm dükkanlar hasara uğramıştır. Belediye, yangından sonra sahafları geçici olarak Beyazıt Camii avlusuna nakletmiş ve çarşının tamamını istimlak ederek 1952'de sahafları yeni inşa edilen dükkanlara yerleştirmiştir.¹²

Bu iyi niyetli girişim aslında sahaf dükkanlarının bilinen, kendine has ağırbaşlılığı, sakinliği ve sessizliğine, ilerleyen zamanlarda zarar verecek bir duruma dönüşmüştür. 1970'li yıllarda Çarşının etrafını işgal eden işportacıların gürültüleri sahafları ve müdavimlerini rahatsız etmiş ve bu beklide Çarşının "sahaf kitabı" satan dükkanlarının yerini artık Babıali ve Yüksekaldırım'da satılan yabancı kitapların, ders kitaplarının ve kırtasiye malzemelerinin satıldığı dükkanların almasına yol açmıştır. Artık Tanpınar'ın romanında Mümtaz'ın ruhuna huzur veren sessiz, loş, içinden ılık rüzgarı hissederek yürümenin keyif verdiği Sahaflar Çarşısı o eski huzuru arar olmuştur.

Sahaflar Çarşısının başına gelen felaketler sahaflık mesleğinin geleceğini olumsuz etkilemiş, sahafları nadir bulunan ve bazen tek olan sahaf kitapları gibi, nadir bir mesleğe dönüştürmüştür. Gerçek sahaflar tek tek çarşının dışına çıkmış Beyoğlu, Kadıköy gibi semtlere taşınmışlardır. Şüphesiz durumdan sadece aynı zamanda bibliyograf olan sahaflar değil bilim adamları ve öğrenciler de etkilenmişlerdir.

Kaynaradağ, Çarşı için eskiden "Sahaflar Çarşısı Türkiye'nin Kamusudur" hatta "Hazine-i ilm-ü edep" diyenler olmuştur der.¹³ Sahaflar kimi zaman bir öğrenciye parası yetmediği kitapların bir kopyasını veren kimi zaman bir bilim adamına araştırma konusunun olmazsa olmaz eserini verip çalışmasına katkıda bulunan, bitmiş çalışmaların teşekkür kısmında dostlukla kendisinden bahsedilen kahramanlardır. Eski kitabın müellifini, forma adedini, basıldığı matbaayı, tarihini, bir yazmanın hangi hattatın elinden çıktığını söyleyebilen, İbnü'l Emin gibi bir müdavimi geçerken dükkana bakmıyor gibi yapıp aslında yan gözle ayağa kalkıp kalkmadıklarını kontrol ettiğini bilen ve iki elini yana koyup hafif bir reverans ile saygısını ifade eden¹⁴ insan kahramanlardır. Bu kahramanlardan biri de "meslek baba yadigarı, ben hala eskiyi yaşıyorum" diyen elyazmaları konusunda uzman sahaf Raif Yelkencidir.¹⁵

¹² *Paytaht-ı Zemin Eminönü Bir Dünya Başkenti*, Cilt: 2, İstanbul, s. 395.

¹³ Hikmet Münir Ebcioğlu, "Günümüzde Sahaflar Çarşısı", *Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, Sayı: 10, Ekim 1978, s. 25-28.

¹⁴ Orhan Okay, "Bir Devr-i Kadim Efendisi: İbnü'l Emin Mahmud Kemal", *Müteferrika*, Sayı: 17, 2000-1, İstanbul, s. 162.

¹⁵ Afif Yesari, "Sahaflar Çarşısı", *Müteferrika*, Sayı: 1, İstanbul, 1993, s. 123-125.

Yeni harfli ve baskılı kitaplarla uğraşan nasılsa çok diyerek, eski elyazması kitapları kendine iş edinen ve her hali ile küçücük, loş dükkanında kitapçıdan çok bir kitap müptelası gibi duran Yelkenci eski kitap meraklılarının çoktan bu aleme gözlerini yumduklarını adeta büyük bir yalnızlık hali hissederek ifade eder. Yelkenci ve tüm sahafların yakındığı bir başka durum ise usta-çırak ilişkisinin ve alaylı eğitimle edinilen mesleklerin giderek yitirilen meslekler olması halinden başlangıcının Nuh peygambere kadar gittiği öne sürülen sahaflılığında nasibini almış olması.

Sahaflılık mesleğinin ve Sahaflar Çarşısının kabuk değiştirdiğini ve bu değişen hali bir mesleğin tükenişi olduğunu söyleyen bir başka sahaf da, “Ben sahafım. Eski kitap solur, eski kitap düşünürüm, düşümde bile eski kitapla uğraşırım”¹⁶ diyen İbrahim Manav’dır. Sahafların hem kağıt konusunda hem de elyazması kitaplar üzerinde ilmi sohbetler yaptıklarını, bir elyazması kitabın ya da Kuran’ın hangi hattatın elinden çıktığını yazı tekniğinden anlamaya çalıştıklarını anlatan Manav, sahaflar çarşısının aslında Beyazıt Camii’nin Avlusundaki Küllük Kahvesi ve Emin Mahir Lokantası gibi, müdavimleri şair yazar, kitap meraklıları ve akademisyenler olan mekanlarla bir bütün olduğunu söyler.

Manav’ın anlattıkları bizi adeta bir zaman tüneline İbnül Emin’in elinde asası sahafları gezdiği zamanlara götürür. İştittğimiz neyin namerleri Neyzen Tefvike aittir. Bir sahafta oturmuş en dağınık ve başka zamanlara ait hali ile neyini üflemedir. Diğer yanda İsmail Dilmen, yardımcısı aynı zamanda meddahlık yapan Karagöz Şükrü ile kıran kırana geçen bir “çarşı mezatı” yapmaktadır.

Sahafların ve Sahaflar Çarşısı’nın müdavimleri, dostları arasında Ahmet Vefik Paşa, Ahmed Mithat Efendi, Muallim Naci, Hakkı Tarık Us, Seyfeddin Özege, Osman Nuri Ergin, ünlü tiyatrocu Tahsin Baba, Süheyl Ünver, Abdülbaki Gölpınarlı, Reşat Ekrem Koçu, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Burhan Toprak, Fuat Köprülü, Mükrimin Halil Yinanç, Cavid Baysun, Ahmet Hamdi Tanpınar daha yakın dönemlerde Orhan Duru, Semavi Eyice, Turgut Kut, Niyazi Sayın, Doğan Kuban, Zekai Konrapa ve daha niceleri sayılabilir. Çarşının elbette burada adından söz edilebilecek yabancı müdavimleri de vardı; Bernard Lewis, Stanford Shaw, Geoffrey Lewis, Andreas Tietze, Helmut Ritter, Masao Mori...

Tüm özel kütüphane sahiplerinin binlerce kitabının kendinden sonra ne olacağını düşündükleri olmuştur şüphesiz. Kimileri Seyfeddin Özege ya da Vedat Günyol gibi bir üniversiteye, kimileri bir şehir kütüphanesine kitaplarını bağışlarken Recep Peker, Şemsettin Günaltay, Gazi Ahmed Muhtar Paşa, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Necip Fazıl Kısakürek, Peyami Safa,ERCÜMENT EKREM TALU, Mazhar Osman, Ahmed Mithat ve Ahmet Vefik Paşa kütüphaneleri de Sahaflar Çarşısı’nda satılan kişisel kütüphanelerdendir.¹⁷ O ellerin dokundukları, üzerine notlar aldıkları, belki de sonuna okuyup

¹⁶ Uğuroğ Barlas, “Sahaflarda 45 Yıl: İbrahim Manav”, *Müteferrika*, Sayı: 2, İstanbul, 1994, s. 145-150.

¹⁷ Uğuroğ Barlas, “Arslan Kaynaradağ’ın Elli Yılı Aşan Kitapçılığı: Sahaflar Çarşısı’nda Geçen Günler”, *Müteferrika*, Sayı: 3, İstanbul, 1994, s. 63-72.

UYGARLIK-ŞEHİR TARİHİ

bitirdikleri tarihi kaydettikleri, adeta okurken düşündüklerinden izler bıraktıkları kitaplara, bugün kimlerin elleri dokunmakta ve neler hissetmekte?

Sahaflık mesleği bir meslek olmaktan çok bir varoluş biçimidir sahaf kişi için. Öyle bir varoluş ki yazıp çizerek, okuyarak, anlayarak ve hiçbir beklentisi, mükafatı olsun diye kaygı duymaksızın kitabı kendine iş edinmiş ve kişinin kendini gerçekleştirdiği bir varoluş biçimi. Lonca geleneğinden kalma, insana ve kitaba dair ince gelenekleri ve ciddiyeti ile geniş bir bilgiye hakim olma ve bunu paylaşmayı hizmet sayma anlayışı ve kendine has lisanı ile var olma hali. Lisanı demişken sahaflara mahsus bir dilin olduğundan ve bu dilin çıkış noktasının eskiden Kapalıçarşı'da esnaf olan bitpazarı esnafı olduğundan bahseder Arslan Kaynaradağ.¹⁸ Bitpazarı esnafı, Kapalıçarşı'da koltukçu esnafı diye anılan esnaf, sahaflara zaman zaman aldıkları eskiler arasından kitap çıktığında haber verirlermiş. Sahaflar, bitpazarının dilini koltukçu esnafından öğrenmişler.¹⁹ Bu lisandan birkaç sözcük örneğini ise İbrahim Manav, Uğuroğlu Barlas ile yaptığı söyleşide veriyor: "Kitabın Anadolu'su nedir? Yani kitabın alınış sermayesi nedir? Küp kapağı; mezatlarda büyük hacimli ve çok baskılı kitaplar için kullanılır, mesela Mütercim Asım'ın Kamus-ı Okyanusu" diyor Manav. Bir başka tabir ise Arapça'da renkler ya da ıvır zıvır anlamına gelen muzahrafat terimi, içinde tıp, hukuk, tarih gibi çok çeşitli kitapların bulunduğu kitap partisi anlamında kullanılırken İmşa ise yine sahaflara özgü ve bir sahafın çarşıya satılmak için gelen kıymetli bir kitabı kendi alamadığında diğer sahafaya yollaması ile aldığı komisyona verilen addır.

Kimi zaman Neyzen Tevfik'in ney üflediği, kimi zaman buruk çay tadında dedikoduların yapıldığı, sert pazarlıkların ardından çocukça sevinçlerin yaşandığı, giden bir kitabın ardından ahların çekildiği, ümitsiz, sancılı çalışmaların bir anda ümide dönüştüğü, erkek egemen sohbetlerin gülümsettiği, bir kitap kaosunun, kaosun yaratıcısı tarafından hiç de öyle olmadığı görüldüğü yaşanılabilir ve koklanabilir mekanlar. Sahaflar Çarşısı İstanbul'un zamana direnemeyen ve değişimin en acı halinin izlenebileceği mekanıdır. Eskinin, yeni karşısında cebren yenilme halidir sahafın tükenişi. Sadece bir eski kitap dükkanı ve onun sahibi değildir söz konusu olan kayıp. Şehrin kimliğine dair bir değer ve şehirli entelektüelin beslendiği kıymetli mahaldir kaybedilen.

Mazide kalan hoş sada, sıcak bir çay eşliğinde her hafta olmazsa olmaz, bol kahkahalı, keşke bitmese denen sahaf buluşmalarının sesi, kaprisli sahaf kedisinin mırıldıkları ve eski kitabı muştulayan kitap tellallarının sesidir.

¹⁸ Uğuroğlu, a.g.e.

¹⁹ Uğuroğlu, a.g.e.